

Svenska kyrkan och disputerad i Gamla testamentets exegetik i Lund, vänder sig i denna bok till ”alla som är intresserade av den speciella form av förkunnelse och litteratur som Jesus liknelser utgör – med förhoppningen att läsaren ska få lust att tänka vidare själv” (s. 11). Samtidigt pekats predikanter ut som en målgrupp som särskilt funnits i åtanke. Bokens kanske allra största förtjänst är hur väl den träffar den nivå som en genomsnittlig predikant kan behöva. Liknelserna sätts in i sina ursprungssammanhang – ofta både hos den historiske Jesus och i evangelistens sammanhang – och tolkas både där och in i nutid. Detta görs på lättillgängligt sätt och i lättillgängligt format utan att relevanta svåra problem förbigås; för sådana hänvisas den intresserade läsaren till fördjupande litteratur. Aurelius är tydlig med att han inte tillför ”egna forskningsbidrag av betydelse” (s. 10), samtidigt som hans tolkningar är mycket väl förankrade i aktuell forskning.

Efter en inledning om liknelserna i Jesu förkunnelse och i senare forskning – där det också tydliggörs att somliga liknelser torde vara ”elevarbeten” – behandlas de liknelser som ingår i *Den svenska evangelieboken* grupperade i kapitlen ”Fyndet”, ”Nåden”, ”Målet”, ”Motståndet”, ”Utsidan och insidan”, ”Meningen”, ”Väntan” samt ”Grunden”. Avslutande register gör det lätt att hitta både liknelser och andra anförda bibelställen.

Ett par exempel kan anföras på hur liknelser behandlas. Om den förbryllande liknelse som Aurelius benämner ”Fyra slags åker” (Mark. 4:3–20 med paralleller) nämns att den anges syfta till att åhörarna *inte* ska förstå – ett särdrag som sällan uppmärksammas efter förtjänst. Vidare påpekas att terminologi och tematik i uttydningsdelen passar väl så bra till den tidiga kyrkans situation som till Jesu liv. Slutsatsen blir att liknelsen mindre handlar om sådd och skörd utan mer är en liknelse om liknelser.

Om liknelsen om den dåraktige bonde som ville förfoga över livet (Luk. 12:16–21), den enda liknelse där Gud förekommer som agerande person i själva liknelsen,

konstaterar Aurelius att detta är den ”motspelare” som liknelsens huvudperson behöver. Bonden agerar som om han själv suveränt kunde hantera sin existens. Tolkningen tar in att människor inte sällan ännu agerar så, hur förmätet det än är.

Liknelserna har poänger att bära fram. För att uppnå detta kan huvudpersoner konstateras vara moraliskt tvivelaktiga (Matt. 25:14–30/Luk. 19:11–27, Matt. 13:44, Luk. 18:1–8 och Luk. 16:1–8 nämns) eller berättelsedetaljer märkliga (Matt. 25:1–13 nämns). Framställningen lotsar läsaren fram till att förstå vad i det uppseendeväckande som är betydelsebärande. Emellanåt blir det påtagligt att tolkningarna utgår från en annan svenskkyrklig traditionsström än den pietetiska (Luk. 14:16–24 nämns), samtidigt som den läsare som måhända studsar över sådana formuleringar får författarens tolkning väl motiverad. Den läsare som inte håller med får i stället något att ta spjörn mot.

Finns då inget att anmärka på? Ett par formella inkongruenser kan nämnas: *Jesu liknelser* i titeln avviker från den i löpande text vanligare formuleringen ”Jesus liknelser” (och annan icke-latinsk genitivböjning). Det är inte heller konsekvent genomfört i vilken utsträckning noter innehåller titeln på anförda verk eller hänvisar till en tidigare not med vars hjälp boken identifieras. Innehållsligt kan knappast påräknas att alla läsare ska hålla med om varje tolkning, men författarens tolkningar är alla försvarbara utifrån liknelsestexter eller liknelseforskning. De randmärkningar som boken väcker är således försumbara, och kortrecensionen kan upprepas: Köp! Läs! Inspireras!

Magnus Evertsson
TD, Kristianstad
DOI: 10.51619/stk.v100i3.26540

**Eusebios av Caesarea. Konstantins liv.
Skellefteå: Artos. 2023. 262 s.**

John-Christian Eurells översättning av *Konstantins liv* ges ut bara ett par år före

i 700-årsjubileet av konciliet i Nicaea 325. Detta mycket kända kyrkomöte var inte bara unikt genom att biskopar från hela den kristna världen samlades för att fatta beslut i dogmatiska och kyrkorättsliga frågor; det var också det första kyrkliga konciliet som sammankallades av en romersk kejsare. På mindre än tjugo år hade kristendomen gått från att vara en förföljd religion i Romarriket till att bli den av kejsaren gynnade religionen. I denna förvandling var Konstantin I (272–337), eller den Store, en central figur, vilket naturligtvis gav honom en viktig plats i kristet historieberättande.

Den allra viktigaste personen för förmedlingen av Konstantin var Eusebios (ca 260–339), biskop av Caesarea i Palestina. Eusebios författade *Konstantins liv*, ett verk i fyra böcker, efter kejsarens död, och syftet var aldrig att ge någon neutral beskrivning av härskaren. Författaren lyfter i verket själv fram att han inte kommer att behandla vare sig kejsarens insatser i krig eller hans lagstiftningar, utan fokusera på dennes gärningar gentemot kyrkan ("det som relaterar till honom som Guds vän", s. 46). Berättelsen går tillbaka till Konstantins ungdom och, i en av flera intressanta paralleller till Mose, talas det om hur han som en god människa växte upp bland illasinnade – det vill säga hedningar som ville de kristna illa. Hans väg till makten beskrivs naturligtvis endast i positiva ordalag. Berättelsens hjälte är obenägen att ta till våld, men gör så vid behov, som när han besegrar sina rivaler. Angående den tidigare medkejsaren Licinius (ca 265–325) skrivs det till exempel: "Han ansåg det vara både fromt och heligt att röja en människa ur vägen för att rädda resten av mänskligheten" (s. 70). Verket behandlar Konstantins välgärningar gentemot den kristna religionen, såsom religiösa reformer och byggandet av kyrkor. Det är tydligt hur Konstantins gärning hos Eusebios blir del av ett större narrativ; en idé av världshistorien som en kosmisk kamp mellan goda och onda krafter.

Eurell har gjort ett mycket fint arbete med översättningen av det här verket. Han

lyckas mycket väl med det som kan vara svårt i översättning av antika texter, nämligen att återge dessa i god nutidssvenska, utan att det blir styligt och högtravande. Jag uppskattar också författarens kapitelindelning, vilken ter sig mycket rimlig och förenklar läsningen. Användandet av fotnoter i översättningen är väl avvägt – de är inte för många och för långa, vilket bör undvikas i den här typen av text, men de som finns med bidrar till förståelsen av texten.

Översättningen föregås av ett inledningskapitel som ger en god introduktion av populärvetenskapligt slag och fungerar mycket väl för att contextualisera verket. Inte minst uppskattar jag diskussionen om varför det över huvud taget var intressant för en kristen biskop att skriva en sådan här text, och Eurell ser möjliga förklaringar i (1) den kontrast mellan förföljelse och tolerans som Eusebios upplevde, (2) att Eusebios uppskattade den vikt som Konstantin lade vid endräkt och (3) det faktum att Konstantin värdesatte Eusebios arbete.

Det finns aspekter som med fördel hade kunnat fördjupas ytterligare i inledningen. Eurell gör en god poäng om att Konstantin "förtjänar att studeras på sina egna premisser snarare än för att finna argument för eller emot vissa samtida kyrkliga fenomen" (s. 11), och i anslutning till detta hade jag önskat se fler referenser till den vetenskapliga diskussionen om Konstantin, inte minst med avseende på hur vi bör förstå hans omvändelse och den betydelse han hade för kristendomen (den så kallade "konstantinska vändningen"). Att vi inte finner någon längre vetenskaplig diskussion är naturligtvis helt i sin ordning i en populärvetenskaplig bok som denna, men just med tanke på att det är Eusebios skildring som vi får läsa, vore det värdefullt att ställa denna mot några av forskningens rön om Konstantin. Visserligen presenteras en bibliografi i slutet av inledningskapitlet, vilket är till hjälp för den som vill fördjupa sig, men jag menar att vetenskapliga bidrag borde ha varit mer synliga i texten. I fotnoterna refereras det till antika

källor, vilket i sig är positivt, men i en rekonstruerande behandling av ett ämne, såsom när författaren återger Konstantins liv och gärning, vore det önskvärt att andra än klart vinklade källor använts. Författaren är naturligtvis inte omedveten om källornas tendenser; han gör till exempel klart vikten av att inte läsa *Konstantins liv* med okritiska ögon, och gör själv vissa kritiska påpekanden, såsom att kejsaren antagligen inte var så intresserad av att fördjupa sig i teologiska frågor som Eusebios vill göra gällande. Dock finns det andra aspekter av framställningen som gärna hade fått granskas mer kritiskt: Stämmer det till exempel att Konstantin införde förbud mot att utöva ”hednisk” religion och lät riva hednatempel, eller går Eusebios här längre än vad kejsaren själv var villig att göra? Kejsarens högsta prioritet verkar ju trots allt ha varit enhet och religiös tolerans.

Förutom *Konstantins liv* översätts ytterligare tre texter, nämligen ett tal av Konstantin med titeln ”Till den heliga skaran”, det lovtal Eusebios höll till Konstantin då denne varit regent i trettio år samt ytterligare ett tal som hölls vid invigningen av Heliga gravens kyrka i Jerusalem. Att inkludera dessa texter framstår som relevant, då de är klart relaterade till det huvudsakliga översättningsobjektet, framför allt ”Till den heliga skaran”, som i vissa manuskript inkluderats som en femte bok i *Konstantins liv*. Det är synd att dessa texter endast får en mycket kort introduktion och inte, som huvudverket, kontextualiseras och förklaras i inledningen. I synnerhet är ”Till den heliga skaran” en mycket intressant text som förtjänar en mer fördjupad behandling. I detta långa tal är stora delar polemiska, men Konstantin presenterar också sin förståelse av Guds skapelseordning, frälsningen och en rad andra ämnen. Här skulle man som läsare vilja veta mer om vad syftet med det här talet kan ha varit, och jag hade gärna sett en diskussion om vilka källor som Konstantin bygger på, liksom hur han använder dem. Vi återkommer också till frågan om vad som går att härleda till Konstantin själv. Eusebios skriver specifikt i *Konstantins*

liv att kejsaren skrev sina tal på egen hand, utan att ta hjälp av talskrivare, och åter hade en kritisk vetenskaplig diskussion utifrån tidigare forskning varit av intresse.

Det är glädjande att dessa texter, som är av så stort kyrkohistoriskt värde, fått sin första översättning – och en mycket väl genomförd sådan – till svenska. Detta är en bok som lär bli väl mottagen av många patristiskt intresserade läsare i Norden.

Katarina Pålsson
TD, Lund

DOI: 10.51619/stk.v100i3.26541

Klaus Fitschen, Nicole Grochowina & Oliver Schuegraf (red.). *Lutheran Identity: Cultural Imprint and Reformation Heritage*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus. 2023. 171 s.

Den här antologin har getts ut av den historiska kommissionen inom det Lutherska världsförbundets (LVF) tyska nationalkommitté. Upprinnelsen till boken var en digital konferens i februari 2022 kring temat luthersk identitet. Studieprocessen om luthersk identitet initierades vid LVF:s tolfte generalförsamling i Windhoek 2017.

Boken ger en fin inblick i en pågående studieprocess. Bredden av perspektiv är stor och den speglar den lutherska identitetens kulturella mångfald i dagens globaliserade värld. Innehållsligt är det nog det allmänna prästadömet som sticker ut som en förbindande länk mellan flera olika perspektiv. Det lyfts fram som anledning till att homogenitet är omöjlig, som förutsättning för allas delaktighet i Guds mission, som befrielse från generaliserande dogmatism, som identitetsskapande för hela LVF, men inte minst som källa till konflikt och att det därför tidigt underordnades en mer hierarkisk ekklesiologi.

LVF:s generalsekreterare Anne Burghardt betonar i förordet att identitet inte bör förstås som gränsdragning och att den behöver vara mångfacetterad i en världsvid kyrka. I utgivarnas inledning spelar däremot den